

Dejan Bursać¹

UDC 342.531.3(497.113)“2023“

Pregledni rad

Primljen: 08. 07. 2024

Prihvaćen: 04. 11. 2024.

NACIONALIZACIJA POKRAJINSKIH IZBORA U VOJVODINI 2023. GODINE²

APSTRAKT: Na širem evropskom planu, pokrajinski ili regionalni izbori obično se smatraju izborima drugog ranga: na njima je niža izlaznost i neretko se javlja posebna politička dinamika koja uključuje gubitak glasova za nacionalne vladajuće stranke, uz porast rejtinga protestnih, regionalnih ili novih aktera. Međutim, to nije slučaj sa izborima drugog ranga koji se održavaju istoga dana kad i nacionalni parlamentarni izbori: u tom slučaju, nacionalna politička dinamika obično preuzima primat i kontaminira rezultate na nižem nivou glasanja. To je upravo slučaj sa izborima za Skupštinu Vojvodine, koji su poslednji put održani samostalno, bez glasanja za Narodnu skupštinu ili predsednika Republike istog dana, davne 2004. godine. Autor će u radu pokazati da faktori poput datuma izbora i izbornog sistema utiču prvo na ponašanje izbornih aktera, a zatim i na nacionalizaciju izbornih rezultata i njihovo preslikavanje na pokrajinski nivo, te da je to bio slučaj i na izborima održanim u decembru 2023.

KLJUČNE REČI: *pokrajinski izbori, Skupština Vojvodine, nacionalizacija, Srbija, Vojvodina*

¹ Naučni saradnik, Univerzitet u Beogradu, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, dejan.bursac@ifdt.bg.ac.rs

² Ovaj rad je realizovan uz podršku Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije, prema Ugovoru o realizaciji i finansiranju naučnoistraživačkog rada broj 451-03-66/2024-03/200025.

1. Uvod

Poslednji izbori za Skupštinu AP Vojvodine održani su 17. decembra 2023. godine, istovremeno sa parlamentarnim izborima za poslanike u Narodnoj skupštini Republike Srbije, ali i lokalnim izborima u 65 gradova i opština širom Srbije (od kojih, zanimljivo, nijedna lokalna samouprava nije bila u Vojvodini – za skupštine 45 vojvođanskih gradova i opština se glasalo u junu 2024. godine). Izbori su, treći po redu, održani po proporcionalnom izbornom sistemu sa zatvorenim izbornim listama u celoj pokrajini, kao jednoj izornoj jedinici u kojoj se bira ukupno 120 poslanika. Očekivanu pobeđu na izborima odnela je Srpska napredna stranka, tj. njena koalicija koja je osvojila 66 poslaničkih mandata. Slede opoziciona koalicija Srbija protiv nasilja sa 30 mandata, manjinska lista Saveza vojvođanskih Mađara sa devet, Nacionalno-demokratska alternativa sa sedam, Socijalistička partija Srbije sa takođe sedam i sumnjivo manjinska (videti: Vučićević i Bursać, 2022a) – Ruska stranka sa jednim mandatom.

Cilj rada je da pokaže kako, u skladu sa teorijom o nacionalizaciji nižeg nivoa izbora, sličnosti u institucionalnom okviru, okolnostima izbora i ponašanju aktera proizvode gotovo identičnu političku dinamiku i, shodno tome, skoro identične izborne ishode na pokrajinskom i nacionalnom nivou. U narednom odeljku, upoznaćemo se sa teorijom o nacionalizaciji izbora i prethodnim istraživanjima na ovu temu, te ćemo postaviti osnovnu hipotezu rada, dok ćemo u odeljcima koji slede nakon toga analizirati okolnosti decembarskih izbora i uporediti njihove rezultate, dolazeći do zaključka da li je do nacionalizacije rezultata pokrajinskih izbora zaista došlo, što je u skladu sa teorijskim očekivanjima.

2. Teorijski i hipotetički okvir

Teorija o drugom rangu ili nižem nivou izbora (eng. *second-order theory*) potiče iz osamdesetih godina 20. veka (videti: Reif & Schmitt, 1980). Fokus tadašnjih istraživanja bio je na lokalnim ili regionalnim glasanjima koja su se dešavala u toku ili sredinom aktuelnog mandata nacionalnog parlamenta i nacionalne vlade, te na analizi njihovih efekata u vezi sa nacionalnom političkom dinamikom. U tom smislu, kla-

sično razumevanje drugog ranga izbora pretpostavlja da će izbori na nižem nivou imati određene zajedničke karakteristike u komparativnom okviru: niže interesovanje i nižu izlaznost glasača; slabiji učinak nacionalnih vladajućih partija koje su gubile glasove bilo zbog toga što su ih glasači na ovaj način disciplinovali za učinak na nacionalnom nivou ili upozoravali da se „uozbilje“ (Simon, 1989), bilo zbog toga što bi glasači manje ozbiljno shvatali niži nivo izbora, te na njemu mnogi nisu glasali strateški, već u skladu sa svojim stvarnim političkim preferencijama ili simpatijama; a paralelno, dolazilo je i do povećanja salda glasova koji osvajaju opozicione, ali i različite regionalne, protestne, male ili nove partije i pokreti (Erikson & Filippov, 2001).

Ova teorija takođe nalaže da su navedeni efekti drugog ranga naglašeni onda kada su izbori nižeg nivoa organizovani ugrubo, sredinom nacionalnog izbornog ciklusa, te da su mnogo manje izraženi onda kada se izbori višeg i nižeg nivoa održavaju istovremeno. Autori tvrde da istovremeno glasanje podstiče kako aktere da unifikuju svoju izbornu ponudu na više nivoa, tako i glasače da se ponašaju kongruentno, te tradicionalni efekti izbora drugog ranga, u smislu izlaznosti i prelivanja glasova, nisu vidljivi na takvim glasanjima (videti: Romanova, 2014; Henderson & Romanova, 2016). Ipak, prema pojedinim autorima, stepen nacionalizacije često zavisi od toga da li se radi o regionalnim izborima u teritorijalnim jedinicama, u kojima postoje jake nadležnosti samoupravnih organa, te glasači imaju osećaj da njihov glas zaista ima uticaj na kreiranje politika koje će ih se ticati u budućnosti, ili, alternativno, u regionima u kojima postoji značajan kulturološki i neretko identitetski (najčešće jezički) rascep u odnosu na nacionalni nivo, te se u takvom okviru glasači lakše mogu odvojiti od razmišljanja o nacionalnoj areni politike onda kada donose svoje odluke (videti: Wyn Jones & Scully, 2006; Jeffery & Hough, 2009). U takvim okolnostima i lokalni politički akteri imaju podsticaj da kreiraju autohtonu izbornu ponudu nezvanu za nacionalnu dinamiku i centralne političke programe stranka, što takođe utiče na niži stepen nacionalizacije (Thorlakson, 2009).

Mogli bismo da argumentujemo da Vojvodina nije tipičan primer takvog regiona. Uprkos autonomiji i određenim kompetencijama, te (ograničenim) budžetskim sredstvima, nadležnosti pokrajine nisu takve da bi kreirale zasebnu političku dinamiku, posebno ne u centralizova-

nom institucionalnom okviru i političkoj kulturi kakvi postoje u Srbiji. Takođe, eventualne regionalne razlike ne konstituišu političku distinkciju kakvu možemo videti na primerima postojanja etnički ili jezički homogenih regiona značajno različitih od ostatka države, što je, recimo, slučaj sa Kvebekom u Kanadi, pojedinim autonomnim zajednicama u Španiji, ili Flandrijom u Belgiji, gde je ova različitost osnov za praktično autonomne partijske sisteme koji postoje u kontrastu sa nacionalnom arenom, a neretko takvi autohtoni izrazi regionalne politike i učestvuju u istoj, kao predstavnici svojih regiona.

Na sve to u Srbiji se javlja i praktično usvojeni politički princip simultanog glasanja u jednom danu za više vertikalnih nivoa vlasti, gde se u stvari očekuje homogenizacija glasačkog ponašanja, u smislu efekata nacionalizacije glasanja i partijskog sistema u celini (na osnovu: Schakel, 2012). Šakel (2012) upravo i definiše nacionalizaciju kao centralizaciju političkih obrazaca na račun regionalnih posebnosti. Ovaj autor je u kolaboraciji (Schakel & Jeffery, 2013) sproveo detaljnu studiju koja je uključila 349 slučajeva regionalnih izbora održanih istovremeno sa nacionalnim glasanjem, te našao da ishodi istih umnogome odstupaju od tradicionalnog modela izbora drugog ranga, odbacujući tu teoriju kao praktično neprimenjivu na simultano održane izbore. U prevodu, kada se izbori održavaju istoga dana regionalna politička dinamika i regionalni obrasci glasanja jednostavno ne dolaze do izražaja.

To je upravo slučaj u Vojvodini. Kao što smo naveli, pokrajinski izbori su održani simultano sa parlamentarnim ili predsedničkim glasanjem 2008, 2012, 2016, 2020. i, najzad, 2023. godine, praktično uvezujući aktere i ishode pokrajinskog i nacionalnog nivoa izbora. Autori nivo nacionalizacije regionalnih izbora obično izražavaju kroz indeks disimilarosti (eng. *dissimilarity index*), računajući razliku u apsolutnim brojevima između rezultata liste jedne partije na regionalnim izborima i rezultata liste iste te partije na nacionalnim izborima u datom regionu (videti: Pallares & Keating, 2003; Jeffery & Hough, 2009). Ovo pitanje nije naročito dobro istraženo u Srbiji. Jedini rad dosad delo je autora (Vučićević & Bursać, 2022b) koji su merili razlike u glasovima na istovremeno održanim parlamentarnim i vojvođanskim izborima u junu 2020. godine, zaključujući da je čak i u neobičnom kontekstu tih izbora (pandemija, bojkot značajnog dela opozicionih partija) došlo do

visokog nivoa nacionalizacije rezultata koji je naročito izražen u pogledu rezultata Srpske napredne stranke kod čijih glasača postoji najviši nivo slaganja glasačke odluke za Narodnu skupštinu i za Skupštinu Vojvodine. Budući da su navedeni autori nacionalizaciju merili i na nivou samog biračkog mesta, zaključili su da je u Vojvodini na delu veoma visok nivo nacionalizacije pri kojem se razlika između rezultata nacionalne i pokrajinske liste kandidovanih stranaka u velikom broju slučajeva nalazi tek u jednocifrenom broju glasova po biračkom mestu.

U skladu sa predstavljenom teorijom i empirijskim istraživanjima, postavimo i osnovne hipoteze našeg istraživanja:

H1: Istovremeno održavanje pokrajinskih izbora u Vojvodini sa parlamentarnim izborima za Narodnu skupštinu Republike Srbije proizvodi visok nivo nacionalizacije pokrajinske političke dinamike;

H2: Istovremeno održavanje pokrajinskih izbora u Vojvodini sa parlamentarnim izborima za Narodnu skupštinu Republike Srbije proizvodi visok nivo nacionalizacije rezultata pokrajinskih izbora.

Hipoteze zahtevaju nekoliko objašnjenja koja se tiču operacionalizacije koja će uslediti u narednim odeljcima. Istovremeno održavanje izbora nije, naravno, jedini faktor koji utiče na nacionalizaciju, već se podrazumevaju i ranije navedene institucionalne i kontekstualne okolnosti, pre svega ujednačen izborni sistem, nizak nivo kompetencija pokrajinske autonomije i nizak „značaj“ regionalne posebnosti, naročito u kontekstu stvaranja kulturološke ili etničke distinkcije određenog regiona od nacije u celini – iako moramo naglasiti da prethodno revidirana literatura smatra da je zajednički datum glasanja u stvari glavni faktor nacionalizacije. U srpskoj političkoj praksi to je česta pojava. Pokrajinski i lokalni izbori se obično zakazuju istog dana kada i parlamentarni, ponekad i predsednički, kako bi se, pre svega, efikasna mobilizacija glasača vladajućih stranaka odvijala na svim nivoima, utilizujući popularnost nacionalne liste i – važnije – nacionalnog lidera na nižim nivoima glasanja. U aktuelnoj koncepciji srpskog partijskog sistema to odgovara i fragmentiranoj i infrastrukturno slabo razvijenoj opoziciji, budući da su upitni lokalni kapaciteti opozicionih stranaka van nekoliko većih gradskih centara. Kao što smo već naveli, izbori nižeg nivoa ne privlače veliko interesovanje glasača i glasovi se često rasipaju, te (vladajućim)

partijskim akterima svakako znači održavanje izbora istoga dana, na stranu što se takva odluka obično opravdava ekonomskim uštedama.

Takođe, pomenuli smo i ujednačavanje izbornog sistema – naime u tri konsektivna ciklusa izbora za Skupštinu Vojvodine (2004, 2008. i 2012. godine) korišćen je paralelni, tj. mešoviti sistem u kome su glasači imali dva glasa na raspolaganju: jedan na listovnom a drugi na nominalnom nivou, odnosno jedan su davali izbornim listama stranaka u celoj pokrajini kao jednoj izornoj jedinici, gde se biralo 60 poslanika, a drugi su davali pojedinačnom kandidatu u svojoj jednomandatnoj izornoj jedinici kojih je bilo ukupno 60 (svaka vojvođanska lokalna samouprava imala je bar jednog predstavnika, dok su veći gradovi bili podeljeni na više izbornih jedinica). Ovaj sistem je veoma ishitreno i bez mnogo javne rasprave promenjen 2014. godine u proporcionalni, sa jednom izbornom jedinicom i zatvorenim listama, kakav već postoji na nacionalnom nivou, a glavni argument, iznet tada, bio je upravo ujednačavanje izbornih pravila (na osnovu: Bursać i Vučićević, 2016), te su ignorisani svi mogući benefiti mešovitog sistema koji su se javljali u prethodna tri ciklusa a koji su izgubljeni u posledičnim glasanjima. Ti benefiti uključuju geografsku predstavljenost svih gradova i opština u Skupštini Vojvodine, sprečavanje preterane metropolizacije predstavljanja (tj. natpredstavljenosti Novog Sada u pokrajinskom predstavničkom telu), personalizaciju (barem dela) izabranih predstavnika za koje su građani glasali imenom i prezimenom u jednomandatnim jedinicama, kao i selekciju kvalitetnih kandidata – budući da su oni nominovani u jednomandatnim jedinicama birani kao pojedinci, a ne na zbirnoj partijskoj listi, te su stranke morale više da vode računa o tome koga predlažu. Ovo „ujednačavanje“ za pitanje nacionalizacije u stvari znači dodatno gubljenje regionalne političke dinamike kroz podsticaje za aktere da se ponašaju strateški na oba nivoa, te kandiduju liste ili koalicije sličnog sastava i imena, što ćemo proveriti u narednom odeljku na primeru decembarskih izbora 2023. godine. Dodatno, uvođenje zatvorenih lista za izbor svih 120 poslanika uskraćuje personalizaciju politike kakva je bila moguća u ranijim jednomandatnim izbornim jedinicama u većinskoj komponenti mešovitog izbornog sistema, te olakšava kontaminaciju pokrajinske izborne dinamike nacionalnim liderima i narativom.

Hipoteze ćemo dokazivati na dva načina. U pogledu političke dinamike, upotrebićemo, pre svega, kvalitativnu komparativnu analizu, te ćemo porediti ponašanja aktera na dva nivoa tokom kampanje, u smislu stvaranja koalicija, imena lista, ličnosti nosilaca, rednih brojeva lista i tema kampanje. Nacionalizaciju rezultata ćemo dokazivati statističkom metodom, kroz kreiranje indeksa disimilarnosti, odnosno poređenja rezultata pokrajinskih i nacionalnih izbornih lista.

3. Nacionalizacija pokrajinske političke dinamike na izborima 2023. godine

Kako bismo procenili da li je došlo do nacionalizacije, upoređićemo nekoliko nivoa ponašanja aktera na izborima 2023. godine. Na decembarskim izborima za Skupštinu Vojvodine kandidovano je ukupno 13 izbornih lista. Od tih 13, čak 12 je nastupilo i na parlamentarnim izborima – samo je lista Lige socijaldemokrata Vojvodine nastupila isključivo u pokrajini. U četiri kriterijuma koji se tiču kandidature, a koje ćemo predstaviti, stranke pokazuju vrlo visok nivo nacionalizacije (videti: Tabela 1): radi se o sastavu koalicija, nazivima liste, imenima nosilaca i rednim brojevima na glasačkom listiću. Podaci koji slede preuzeti su sa veb prezentacija Republičke izborne komisije (RIK, 2024) i Pokrajinske izborne komisije (PIK, 2024).

Tabela 1: *Liste na pokrajinskim i parlamentarnim izborima 2023. godine*

Noseća stranka	Iden- tičan sastav koalicije na oba nivoa	Naziv liste (APV)	Naziv liste (NSRS)	Broj liste (APV)	Broj liste (NSRS)	Nosilac (APV)	Nosilac (NSRS)
SNS	Da	A. Vučić – Vojvodina ne sme da stane	A. Vučić – Srbija ne sme da stane	1	1	A. Vučić	A. Vučić
SPS	Da	I. Dačić – Premijer Srbije	I. Dačić – Premijer Srbije	2	2	I. Dačić	I. Dačić
SRS	Da	Dr V. Šešelj – SRS	Dr V. Šešelj – SRS	3	3	V. Šešelj	V. Šešelj
Ruska stranka	Ne	Ruska stranka – Srbi i Rusi braća zauvek!	Ruska stranka – S. Nikolić	4	16	–	S. Nikolić
DSS – POKS	Da	Dr M. Jovanović – NADA za Srbiju – NADA za Vojvodinu – Srpska koalicija NADA (...)	Dr M. Jovanović – NADA za Srbiju – Srpska koalicija NADA (...)	5	5	M. Jovanović, V. Mihailović	M. Jovanović, V. Mihailović
SVM	Da	SVM – Za našeg Predsednika, za našu zajednicu, za budućnost!	SVM – Za našeg Predsednika, za našu zajednicu, za budućnost!	6	6	–	–
Srbija protiv nasilja	Da	Srbija protiv nasilja – M. Tepić – M. Brkić (...)	Srbija protiv nasilja – M. Tepić – M. Aleksić (...)	7	7	M. Tepić, M. Brkić	M. Tepić, M. Aleksić
DSHV – SPP	Da	T. Žigmanov – Ujedinjeni za pravdu – DSHV, U. Zukorlić – SPP – Bošnjaci Sandžaka	U. Zukorlić – Ujedinjeni za pravdu – SPP – Bošnjaci Sandžaka, T. Žigmanov – DSHV	8	8	T. Žigmanov, U. Zukorlić	U. Zukorlić, T. Žigmanov

LDP	Da	Č. Jovanović – Vojvodina mora drugačije	Č. Jovanović – Mora drugačije	9	17	Č. Jovanović	Č. Jovanović
NS	Da	Narodna stranka – Siguran izbor, ozbiljni ljudi – V. Jeremić, S. Kovačević, Dr S. Rašković Ivić, Đ. Vukadinović	Narodna stranka – Siguran izbor, ozbiljni ljudi – V. Jeremić, Dr S. Rašković Ivić, S. Kovačević, V. Gajić, M. Lipovac Tanasković	10	11	V. Jeremić, S. Kovačević, Dr S. Rašković Ivić, Đ. Vuka- dinović	V. Jeremić, Dr S. Rašković Ivić, S. Kovačević, V. Gajić, M. Lipovac Tanasković
Zavetnici – Dveri	Da	M. Đurđević Stamenkovski – B. Obradović – Nacionalno okupljanje – Državotvorna snaga (...)	M. Đurđević Stamenkovski – B. Obradović – Nacionalno okupljanje – Državotvorna snaga (...)	11	4	M. Đurđević Stamen- kovski, B. Obradović	M. Đurđević Stamen- kovski, B. Obradović
DJB – SDS	Da	S. Radulović (DJB) – B. Tadić (SDS) – A. Pejić (Otete bebe) – Dobro jutro Srbijo	S. Radulović (DJB) – B. Tadić (SDS) – A. Pejić (Otete bebe) – Dobro jutro Srbijo	12	12	S. Radulović, B. Tadić, A. Pejić	S. Radulović, B. Tadić, A. Pejić
LSV	–	Vojvođani – LSV – Vojvođani, Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara, Zajedno za Vojvodinu – B. Kostreš	–	13	–	B. Kostreš	–

Kao što iz tabele vidimo, 11 od 12 aktera koji su nastupili na oba nivoa, nastupili su u potpuno istom sastavu bilo da se radi o (češće) koalicijama ili (ređe) samostalnim stranačkim listama, što je slučaj sa Savezom vojvođanskih Mađara, Narodnom strankom i Srpskom radi-

kalnom strankom. Jedinu razliku između dva nivoa predstavlja u stvari Ruska stranka koja je u pokrajini nastupila samostalno a na republičkom nivou u koaliciji sa Novom komunističkom partijom Jugoslavije, mada to nije bilo istaknuto u nazivu liste.

Od navedenih 12 aktera sa oba nivoa gotovo svi su usvojili identično ime izborne liste uz nekoliko manjih varijacija koje se odnose na korišćenje ili ubacivanje naziva Vojvodina u pokrajinsku listu (SNS, DSS – POKS, LDP) ili delimične promene u pogledu nosilaca liste, koje identifikujemo u tri slučaja: lista Srbija protiv nasilja je uz Mariniku Tepić, Miroslava Aleksića zamenila Mihailom Brkićem na pokrajinskom nivou; lista Narodne stranke je promenila dva nosioca u odnosu na republičku listu (od ukupno pet); dok je lista DSHV – SSP zamenila mesta svojim nosiocima Tomislavu Žigmanovu i Usame Zukorliću, verovatno računajući na veću podršku Hrvata koncentrisanih u Vojvodini u odnosu na Bošnjake koncentrisane mahom u centralnoj Srbiji. Jedina konkretnija promena izborne liste odnosila se opet na manjinsku Rusku stranku koja je na republičkom nivou navela ime nosioca Slobodana Nikolića, dok je na pokrajinskom nivou pored imena stranke pridodat slogan „Srbi i Rusi braća zauvek!“.

Budući da Republička izborna komisija i Pokrajinska izborna komisija, po zakonu, određuju redosled na glasačkom listiću na osnovu redosleda podnošenja i proglašenja izborne liste, stranke teže da koordiniraju podnošenje na više nivoa kako bi ostvarile marketinške prednosti sticanja identičnog rednog broja na više listića i maksimizacije glasova koja iz toga ishodi, što takođe doprinosi nacionalizaciji. Brojevi na glasačkom listiću potpuno su identični za čak osam od ukupno 13 pokrajinskih aktera, dok zauzimanje istog mesta na pokrajinskom i republičkom listiću nije uspelo da pođe za rukom listama Ruske stranke, Liberalno demokratske partije, Narodne stranke i koalicije Dveri i Zavetnika uz već navedeni LSV koji nije nastupio na republičkom nivou. Prilikom analize brojeva lista treba uzeti u obzir i da je izborna ponuda na nacionalnom nivou bila veća, te da se tamo kandidovalo ukupno 18 izbornih lista.

Najzad, većina stranaka je predložila istovetne nosioce na oba nivoa: u osam slučajeva nalazimo ista imena nosilaca lista, dok još u dva

slučaja nailazimo na delimično podudaranje (radi se o listi Srbija protiv nasilja, gde je jedan od dva nosioca identičan, kao i o listi Narodne stranke, gde su tri nosioca identična na oba nivoa, dok su Vladimir Gajić i Marina Lipovac Tanasković sa republičke liste zamenjeni Đorđem Vukadinovićem u imenu pokrajinske liste). Lista Saveza vojvođanskih Mađara nema istaknutog nosioca ni na jednom nivou, lista Ruske stranke ima istaknuto ime nosioca Slobodana Nikolića samo na republičkom nivou, dok je lista LSV kandidovana samo na pokrajinskom nivou, gde je nosilac Bojan Kostreš. Zanimljivo je primetiti da se na čak devet izbornih lista za pokrajinske izbore nalaze imena nosilaca koji uopšte nemaju prebivalište, pa samim tim ni pravo da biraju ili budu birani u pokrajini, ali se njihovo ime u nazivu liste koristi kao mehanizam podizanja popularnosti iste kroz isticanje nacionalno popularnih političara, što je još jedan argument u prilog nacionalizaciji pokrajinskog partijskog sistema.

Najzad, dotaknimo se ukratko i narativa u izbornoj kampanji. Iako pojedini autori tvrde da analiziranje ponašanja u kampanji često upada u zamku subjektivnih percepcija istraživača (videti: Bouteica, D'heer, & Lannoo, 2017), ograničeni fokus ovog istraživanja sprečava razvoj zasebne kompleksne metodologije po ovom pitanju, te možemo izneti samo sažetu kvalitativnu procenu da je većina stranaka bila okrenuta nacionalnom narativu tokom izborne kampanje. Malo koji politički subjekt je vodio autonomnu pokrajinsku kampanju za Skupštinu Vojvodine baziranu isključivo na vojvođanskim temama. To je dodatno amplifikovano činjenicom da ujednačen i depersonalizovan izborni sistem ne nudi podsticaje kandidatima da se ističu pred glasačima sopstvenim temama i aktivnostima u kampanji. Po prirodi stvari, kampanje fokusirane na pitanja vezana za Vojvodinu vodila je isključivo LSV, budući da se ova regionalna stranka i kandidovala samo u pokrajini, kao i manjinske SVM i DSHV, budući da su njihova biračka tela (mađarska i hrvatska populacija) koncentrisana na teritoriji Vojvodine – mada se u ovom slučaju nije radilo toliko o pokrajinskim temama koliko o temama vezanim za manjinske zajednice, igrom slučaja bazirane u pokrajini. Srpska napredna stranka je koristila svoje medijske i organizacione prednosti da istakne percipirane uspehe postignute i u Vojvodini, te da vodi segmentiranu kampanju, ali, u tom slučaju, ne možemo oceniti da

se radi o isključivo pokrajinskoj kampanji, budući da su prezentovani rezultati obično vezivani za centralnu ličnost ove stranke – predsednika Republike Aleksandra Vučića. Ostatak narativa svih navedenih stranaka uglavnom se ticao nacionalnih tema, te je bio ujednačen na svim nivoima izbora. Pored toga, u kampanji je malo koja stranka promovisala pokrajinske kandidate, do nivoa da nijedna lista nije javno istakla kandidata za premijera Vojvodine pre izbora. Paradoksalno, naknadno izabrana pokrajinska premijerka Maja Gojković (SNS) nije se ni nalazila na izbornoj listi svoje stranke u Vojvodini.

4. Nacionalizacija rezultata pokrajinskih izbora 2023. godine

Niža izlaznost, kao uobičajena karakteristika izbora drugog ranga, u ovom slučaju se, očekivano, nije iskazala, budući da su izbori za republički i pokrajinski parlament održani istoga dana, te su efekti nižeg ranga time poništeni. Tako je na parlamentarne izbore na 1.776 biračkih mesta na teritoriji Vojvodine izašlo 989.252 birača, odnosno 59,53%, dok je na pokrajinske izbore, na istom broju biračkih mesta, izašlo 985.829 birača, tj. 59,03%, što je zanemarljiva razlika dva nivoa.

Kao što smo najavili, nacionalizaciju rezultata ćemo meriti kroz indeks disimilarnosti (eng. *dissimilarity index*) koji se izražava kroz razliku između rezultata pokrajinske liste i rezultata koji je nacionalna lista iste stranke ostvarila na teritoriji pokrajine (na osnovu: Pallares & Keating 2003; Jeffery & Hough, 2009; Schakel, 2012). Formulu za računanje indeksa preuzimamo od Šakela (2012):

$$Dissimilarity = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n |X_{iN} - X_{iR}|$$

pri čemu se računa suma apsolutnih razlika procenata koje svaka stranka osvoji na nacionalnim izborima na teritoriji pokrajine (iN) i pokrajinskim izborima (iR), a koja se deli sa dva da bi se izbeglo dvostruko brojanje istog glasa prilikom računanja razlike (gubitak jedne partije predstavlja dobitak druge). Hipotetičke vrednosti skora mogu da vari-

raju od 0 (potpuna jednakost rezultata partija na nacionalnom i pokrajinskom nivou, tj. potpuna nacionalizacija) do 100 (što bi značilo da nacionalne partije u pokrajini nisu uopšte osvojile glasove, već su sve glasove dobile stranke kandidovane samo na pokrajinskim izborima).

Rezultate stranaka ćemo predstaviti u dve varijante – kroz razliku u broju glasova (videti: Tabela 2) i kroz razliku u procentu glasova, na osnovu čega u stvari računamo indeks (videti: Tabela 3).

Tabela 2: Razlika u glasovima osvojenim na pokrajinskim i parlamentarnim izborima na teritoriji Vojvodine

Noseća stranka	Broj glasova (APV)	Broj glasova (NSRS)	Razlika
SNS	466.035	474.058	8.023
SPS	49.775	45.555	4.220
SRS	21.135	17.318	3.817
Ruska stranka	9.907	3.332	6.575
DSS –POKS	50.582	43.414	7.168
SVM	63.721	60.809	2.912
Srbija protiv nasilja	215.197	221.224	6.027
DSHV – SPP	4.979	3.657	1.322
LDP	3.221	2.179	1.042
NS	8.140	6.622	1.518
Zavetnici – Dveri	22.487	21.931	556
DJB – SDS	14.715	12.665	2.050
Liste koje su učestvovalе samo na parlamentarnim izborima (6 lista)	–	46.548	46.548
Liste koje su učestvovalе samo na pokrajinskim izborima (LSV)	24.625	–	24.625

Iz tabele i na osnovu razlika u glasovima možemo pretpostaviti da se radi o visokom nivou nacionalizacije rezultata. Za većinu lista ova razlika se nalazi tek u nekoliko hiljada glasova, a preliivanja se mogu objasniti različitom političkom ponudom na pokrajinskom i republičkom nivou. Primera radi, lista LSV je u Vojvodini verovatno preuzela neke od glasova koje je Srbija protiv nasilja dobila na republičkom nivou, a

isto tako pokret „Mi – Glas iz naroda“ dr Branimira Nestorovića, koji se nije kandidovao u pokrajini, sasvim sigurno može da objasni veliki deo razlike u glasovima SNS, SPS, SRS, Ruske stranke, liste DSS – POKS, ali i drugih. Uostalom, Nestorovićeve lista je odgovorna i za pojedinačno najveću razliku između dva nivoa, budući da je na parlamentarnim izborima osvojila preko 42.000 glasova na teritoriji Vojvodine.

Tabela 3: Razlika u procentima osvojenim na pokrajinskim i parlamentarnim izborima na teritoriji Vojvodine i indeks disimilarosti

Noseća stranka	% glasova (APV)	% glasova (NSRS)	Razlika
SNS	47,31	47,97	0,66
SPS	5,05	4,61	0,44
SRS	2,15	1,75	0,4
Ruska stranka	1,01	0,34	0,67
DSS – POKS	5,14	4,39	0,75
SVM	6,47	6,15	0,32
Srbija protiv nasilja	21,85	22,38	0,53
DSHV – SPP	0,51	0,37	0,14
LDP	0,33	0,22	0,11
NS	0,83	0,67	0,16
Zavetnici – Dveri	2,28	2,22	0,06
DJB – SDS	1,49	1,28	0,21
Liste koje su učestvovalе samo na parlamentarnim izborima (6 lista)	–	4,71	4,71
Liste koje su učestvovalе samo na pokrajinskim izborima (LSV)	2,5	–	2,5
Indeks disimilarnosti			5,83

Razlika učinka izbornih lista koje su učestvovalе na oba nivoa, kao što vidimo, ni u jednom slučaju ne prelazi 1% ukupnog broja glasova. Na osnovu prethodno navedene formule, izračunali smo da indeks disimilarnosti na parlamentarnim i pokrajinskim izborima 2023. iznosi 5,83, što je izuzetno niska vrednost koja navodi na zaključak o visokoj nacionalizaciji rezultata pokrajinskih izbora. Najveću odgovornost za vrednost indeksa nosi razlika između političke ponude između dva nivoa. Ova vrednost bi verovatno bila još niža da je lista Branimira Ne-

storovića učestvovala na pokrajinskim izborima, budući da bi u tom slučaju verovatno došlo do niskog nivoa volatilnosti njihovih glasača u pokrajini. U komparativnom okviru vrednost 5,83 je takođe veoma niska. Primera radi, autori koji su se bavili računanjem indeksa disimilarnosti na primeru regionalnih izbora u Španiji nailazili su na srednju vrednost disimilarnosti za ceo period, od 1982. do 2000. godine, koja se kretala od prosečne vrednosti 30,29 u politički i etnolingvistički distinktivnom regionu Navara do 7,73 u centralnom regionu Kastilja – La Manča (na osnovu: Pallares & Keating, 2003). Logično, indeks je bio viši u regionima koji se istorijski i kulturološki mogu definisati kao katalonski i baskijski.

Drugi autori su izračunali indeks disimilarnosti za Kanadu i Nemačku, takođe u sličnom periodu, od 1980. do 2002. godine: prosečna vrednost za Kanadu nikada nije pala ispod 20, dok je vrednost indeksa u Nemačkoj do sredine devedesetih godina iznosila između šest i deset u zavisnosti od izbornog ciklusa da bi nakon toga počela na videlo da izlazi posebna politička dinamika u istočnim saveznim državama, te su se vrednosti popele na 13,3 (1998. godine) i 15,4 (2002. godine) (videti: Jeffery & Hough, 2009). Isti autori navode i indeks disimilarnosti za Vels (1997. godine: 21,8; 2001. godine: 29,6) i Škotsku (12,5 i 23 za iste godine), što je opet mnogo više od vojvođanskog. Najzad, Šakel (Schakel, 2015) analizira disimilarnost za šest država centralne i istočne Evrope u periodu od 1990. do 2010. godine i, u kontekstu razlike između nacionalnih i regionalnih rezultata na teritoriji datih regija, nalazi da vrednosti indeksa gotovo nikada nisu padale ispod 20 u Hrvatskoj, Češkoj, Rumuniji i Slovačkoj, odnosno ispod 10 u Mađarskoj i Poljskoj. Sve ovo su značajno više vrednosti od onoga što smo zatekli na primeru pokrajinskih izbora 2023. u Vojvodini, te prostom komparacijom možemo potvrditi da su ovi izbori gotovo u potpunosti nacionalizovani.

5. Zaključak

Na osnovu dve povezane analize koje smo izveli, možemo ponoviti nalaz o visokom nivou nacionalizacije pokrajinskih izbora u Vojvodini kako u pogledu ponašanja izbornih aktera (kandidovanja identičnih stranaka i koalicija sa identičnim imenima lista, nosiocima, pa čak i

rednim brojevima na dva izborna listića, kao i vođenja nacionalizovane izborne kampanje), tako i u pogledu uticaja takvih okolnosti na birače, što se ogleda u visokom nivou podudarnosti, odnosno nacionalizacije izbornih rezultata. U tom smislu, potvrdili smo obe pretpostavljene hipoteze: onu o nacionalizaciji političke dinamike i ponašanja izbornih aktera (H1) i onu o preslikavanju rezultata između nacionalne i pokrajinske arene (H2).

Uzroke za to svakako treba tražiti u simultanom održavanju oba nivoa izbora istoga dana a zatim i u drugim uzrocima koji se odnose kako na ujednačavanje izbornih pravila, nizak nivo kompetencija pokrajine i relativno nizak nivo regionalne distinkcije. Ipak, da bi se ovi uzroci zaista potvrdili buduća istraživanja ove teme bi morala biti izvedena longitudinalno i uzeti u obzir više prethodnih izbornih ciklusa u Vojvodini, uključujući i one slučajeve kada pokrajinski izbori nisu održani istog dana sa parlamentarnim ili predsedničkim izborima, kao i one kada su primenjivana drugačija izborna pravila koja, očekivano, pružaju drugačije podsticaje akterima, za razliku od rigidnog i visoko centralizovanog proporcionalnog sistema sa zatvorenim listama. U takvom okviru mogli bismo da vidimo da li nailazimo na drugačije rezultate u pogledu indeksa disimilarosti, te da zaključimo šta tačno može da izazove visoku nacionalizaciju koju smo svakako utvrdili i na izborima u decembru 2023. godine.

Literatura

- Bouteca, N., D'heer, E. & Lannoo, S. (2017). How Second-Order Is the Regional Level? An Analysis of Tweets in Simultaneous Campaigns. *Political Studies*, 65 (4), 1021–1039.
- Bursać, D. i Vučićević, D. (2016). Pokrajinski izbori 2016. godine: Homogenizacija vlasti. U: M. Jovanović i D. Vučićević (ur.), *Izbori u Srbiji 2016. godine: „Istorijska“ ili „pirova“ pobeda*, str. 145–166. Beograd: Institut za političke studije.
- Erikson, R. S. & Filippov, M. G. (2001). Electoral Balancing in Federal and Sub-national Elections: The Case of Canada. *Constitutional Political Economy*, 12, 313–331.
- Henderson, A. & Romanova, V. (2016). Multi-level voting and party competition in vertically simultaneous elections: the case of Ukraine. *Post-Soviet Affairs*, 32 (3), 201–236.

- Jeffery, C. & Hough, D. (2009). Understanding Post-Devolution Elections in Scotland and Wales in Comparative Perspective. *Party Politics*, 15 (2), 219–240.
- Pallares, F. & Keating, M. (2003). Multi-level Electoral Competition: Sub-state Elections and Party Systems in Spain. *European Urban and Regional Studies*, 10 (3), 239–255.
- PIK. (2024). Pokrajinska izborna komisija. Preuzeto 8. jula 2024. <https://pik.skupstinavojvodine.gov.rs/>
- Reif, K. & Schmitt, H. (1980). Nine Second Order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results. *European Journal of Political Research*, 8 (1), 3–44.
- RIK. (2024). Republička izborna komisija. Preuzeto 8. jula 2024. <https://www.rik.parlament.gov.rs/>
- Romanova, V. (2014). The Principle of Cyclicity of the Second-Order Election Theory for Simultaneous Multi-Level Elections. *Politics*, 34 (2), 161–179.
- Schakel, A. H. (2012). Nationalisation of Multilevel Party Systems: A Conceptual and Empirical Analysis. *European Journal of Political Research*, 52 (2), 212–236.
- Schakel, A. H. (2015). Nationalisation of regional elections in Central and Eastern Europe. *East European Politics*, 31 (2), 229–247.
- Schakel, A. H. & Jeffery, C. (2013). Are Regional Elections Really Second Order Elections? *Regional Studies*, 47 (3), 323–341.
- Simon, D. M. (1989). Presidents, governors and electoral accountability. *Journal of Politics*, 51 (2), 286–304.
- Thorlakson, L. (2009). Patterns of party integration, influence and autonomy in seven federations. *Party Politics*, 15 (2), 157–177.
- Vučičević, D. i Bursać, D. (2022a). Manjinsko predstavljanje kao „smokvin list“ za partijsko preduzetništvo na izborima u Srbiji. *Politički život*, 23, str. 45–70.
- Vučičević, D. & Bursać, D. (2022b). Nationalization in an asymmetric autonomy: the case of the 2020 Vojvodina elections. *Regional & Federal Studies*, DOI <https://doi.org/10.1080/13597566.2022.2133108>, online first, 1–13.
- Wyn Jones, R. & Scully, R. (2006). Devolution and electoral politics in Scotland and Wales. *Publius*, 36 (1), 115–136.